

Мохончук Богдан Сергійович

НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Інститут підготовки кадрів для органів юстиції, 5 курс, 16 група

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

В наш час, визнання народу єдиним джерелом влади є загальноприйнятим принципом кожної демократичної держави. Однак, ще від початку зародження ідеї демократії постало питання реалізації такої влади. На даний момент, найрозповсюдженішим способом вирішення цієї проблеми є застосування інститутів представницької демократії – виборів та референдуму.

Поняття виборів досить тісно переплітається з поняттям виборчої системи. В науці відсутній єдиний підхід до визначення категорії виборча система. Це

породжує неправильне розуміння згаданих термінів, що, в свою чергу, ускладнює подальше їх дослідження.

Безпосередньо чи опосередковано цю проблему досліджували так вчені, як Ю. Б. Ключковський, О. М. Мостіпан, А. Лійпгарт, І. І. Бодрова, М. В. Афанасьєва, О. В. Марцеляк, В. П. Гончарук, А. Руппель, М. Ставнійчук

Найбільш поширеною градацією категорії «виборча система» є вживання її у широкому та вузькому розумінні.

У першому випадку, виборчу систему визначають як сукупність суспільних відносин, які виникають у зв'язку і в процесі формування владних структур держави і виявлення волі виборців з приводу докорінних питань громадського життя, що ґрунтується на певних правових і демократичних принципах (А. Руппель). М. Ставнійчук під виборчою системою, в широкому сенсі, розуміє систему суспільних відносин, що охоплюють порядок організації і проведення виборів представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Широке розуміння категорії «виборча система» закладено й в основу «Юридичної енциклопедії», де вона визначається як порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав.

Окрема класифікація широкого підходу до розуміння виборчої системи була проведена М. Афанасьєвою. Вона поділила існуючі погляди в залежності від того, які елементи виокремлюються авторами в якості складових частин, у наступні групи:

1. виборча система як сукупність принципів;
2. виборча система як сукупність правових норм;
3. виборча система як сукупність суспільних відносин;
4. виборча система як сукупність всіх видів виборів;
5. виборча система як сукупність суб'єктів, що приймають участь у виборах та правовідносинах, що між ними виникають.

Не відкидаючи теоретичного значення такого розподілу, варто підкреслити, що ми, практично, ведемо мову про одне й те ж саме явище. Адже правові норми (2) регулюють суспільні відносини (3), які виникають між окремими суб'єктами (5), що діють на основі певних принципів (1). Тому, у випадку, якщо норми виборчого права регулюють виборчі відносини між суб'єктами виборчого процесу, що діють на основі відповідних принципів, ми говоримо про одне й те саме явище – інститут виборів.

Існує й значна кількість інших визначень виборчої системи в широкому розумінні. Спільним для яких є те, що вони інтегрують в собі процес виборів зі всіма його стадіями (від початку виборчої кампанії та фінансування виборів до підрахунку голосів та встановлення результатів виборів). Ми не вважаємо доцільним широке тлумачення виборчої системи з наступних міркувань.

Термін «виборча система» в законодавчій практиці вперше був використаний Конституцією СРСР 1936 р., в якій так називалася глава XI, присвячена виборам

в Радянському Союзі. До цього часу в радянських нормативних актах, в тому числі і правових актах УРСР, застосовувався термін «виборче право». Широке тлумачення категорії «виборча система» отожднює її з поняттям «вибори» та «виборче право» (не суб'єктивне, а в якості конституційно-правового інституту). Тому варто погодитись з Ю. Б. Ключковським, який підкреслює, що таке отожднення є неконструктивним, посилаючись на давній філософський принцип «бритви Окама» (недоцільно запровадження зайвих термінів, які позначають уже позначені поняття). Крім того, використовуючи схожу термінологію, нам прийдеться відійти від загальноживаної характеристики типів виборчих систем, таких як мажоритарна, пропорційна та змішана. А це, в свою чергу, вимагатиме пошуку нової термінології, в чому не має жодної потреби.

На противагу цій позиції висловлюють іншу, відповідно до якої виборчу систему варто розглядати у вузькому розумінні. Однак й тут наявна полеміка, яка стосується як самого поняття, так і питання складових виборчої системи.

Так, А. О. Мишин до складових виборчої системи відносить сукупність установлених законом правил, принципів, критеріїв, за допомогою яких встановлюються результати голосування. В. Шаповал під виборчою системою розуміє спосіб визначення результатів виборів. О. Постніков визначає розглядувану категорію як спосіб розподілу мандатів між народними обранцями. Внаслідок цього, А. В. Зиновьев та І. С. Поляшова взагалі висловлюють пропозицію замінити термін «виборча система», у вузькому значенні, на – «спосіб визначення результатів голосування».

Перш ніж дискутувати на тему визначення категорії «виборча система», на нашу думку, варто спершу виділити її складові. Такий підхід підтримує й В. П. Гончарук, наголошуючи: «Доцільним є аналіз виборчої системи саме як системи, тобто комплексу взаємодії та функціонування різних елементів». У вказаних визначеннях, єдиною складовою виборчої системи виділяється порядок (спосіб) визначення результатів голосування (встановлення результатів виборів, визначення переможців, встановлення волевиявлення електорату тощо). Однак, окремі вчені відходять від традиційного розуміння виборчої системи в широкому та вузькому розуміннях, та надають їй визначення через власні складові.

Так, О. М. Мостіпан проаналізувавши окремі зарубіжні джерела, виділив роботи «Electoral systems: a comparative and theoretical introduction» та «Seats and Votes: Effects and determinants of electoral systems». У першій визначені три елементи виборчої системи: структура бюлетеня; структура виборчих округів; правила, що використовуються при трансформації голосів у місця. У другій, структура виборчої системи визначається як та, що включає загальну кількість голосів виборців, виборчі округи і розподіл між ними місць, а також кількість політичних партій. Однак сам вчений до поняття «виборча система» включає спосіб голосування, визначення його результатів і розподілу мандатів у виборчих округах.

В свою чергу, Ю. Б. Ключковський спирається на розуміння елементів виборчої системи, надане А. Лійпгартом, який визначає три основні складові по-

няття виборчої системи: виборча формула (яку звичайно розуміють як виборчу систему у вузькому сенсі), магнітуда виборчого округу (у сенсі кількості мандатів, які розподіляються в окрузі) та виборчий бар'єр (мінімальна підтримка виборців, необхідна для участі у розподілі мандатів). Проте, Ю. Б. Ключковський доповнює його ще одним аспектом – структурою виборчого бюлетеня, яка визначає спосіб подання голосу виборцем (спосіб заповнення бюлетеня) і залежить від суб'єкта, за якого має віддати голос виборець (партія чи/та кандидат), та пов'язаних з цим обсягу інформації, що міститься у бюлетені, й обсягу дій, які має виконати виборець при його заповненні.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що виборча система є комплексною категорією. На нашу думку, елементами виборчої системи (взявши за основу характеристику Ю. Б. Ключковського) є:

- магнітуда виборчого округу;
- кількість виборчих округів;
- структуру виборчого бюлетеня (зміст та спосіб заповнення);
- особливості суб'єктів, які беруть участь у виборах (кандидати, партії, блоки тощо) та загальні вимоги до їх висування;
- виборчу формулу (спосіб трансформації голосів у місця);
- прохідний бар'єр;
- вимоги легальності виборів (мінімальна явки виборців чи вимога дійсності результатів виборів в певній кількості округів, тощо).

В свою чергу, сама категорія «виборча система» може бути визначена як сукупність вищевказаних елементів у їх нерозривному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри конституційного права України
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Ю. Г. Барабаш.*